ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا -3- ڕەسوڵ بێسکێنی

بەشی سێیەم
گەشەکردنی ڕاپەڕینەکە

لەماوەیەکی کەمدا ڕاپەڕینەکە پێشکەوتنی زۆری بەخۆوە بینی و زۆربەی ناوچەکانی باشووری کوردستانی گرتەوە، سەرەتا دەوڵەتی عوسمانی ویستی لەڕێگای نوێنەر و ئاگادارکردنەوە، وابکات شێخ واز لە ڕاپەڕینەکەی بێنێ، لەوبارەیەوە باڵیۆزخانەی فەرەنسا لەپاشکۆی ڕاپۆرتی ژمارە (149) تێراپیا (28)ی ئۆکتۆبەری (1879) دەڵێت: لەوەتای دوا بروسکەنامەی (39)دا کە شەرەفی ئەوەم هەبوو لە مێژووی (8)ی سێپتامبەری ڕابردوو بۆ جەنابی بەڕێزتان ڕەوانە بکەم، شۆڕشی چەکداری کورد چووەتە قۆناغێکی ناسك و گرنگی زۆری بەخۆیەوە گرتووە، لە ژمارەیەك لە مزگەوتدا ناوی شێخ عوبەیدوڵڵا سەرۆکی ڕاپەڕینەکە لەجیاتی ناوی سوڵتان لە خوتبە یا نوێژی هەینی دا خوێندراوەتەوە. هەروەها لەوەشیان دڵنیا کردمەوە ئەم شێخە لەقەبی پاشای بە ژمارەیەك لە نزیکانی خۆی بەخشیوە. ئەوەشی ڕاگەیاندووە تورکەکان بەهیچ شێوەیەك موسڵمانی تەواو نین.
بۆیان نووسیوم فەیزی پاشا دوو کەسایەتی کورد یەکێکیان لە کەرکوك و ئەوی دیکەشیان لەسلێمانیەوە وەکو وەفد ناردۆتە لای شێخ عوبەیدوڵڵا، تا ئاگاداری بکەنەوە و هەوڵ بدەن بۆ ئەوەی بڕیار بدات مل بدات، بەڵام هەوڵەکانیان بێ سوود بووە و ئەم نێراوانە سەرنەکەوتوون.
ڕاپەڕینەکەی کورد گەلێك لە ناوچەکانی کوردستانی تورکیا و ئێرانی گرتەوە، لەبەرئەوە مایەی سەرسوڕمان نەبوو ئینگلیز بەئاگادارییەوە چاوی تێ ببڕێت و هەوڵی لەناوبردنی بدات. مێجەر ترۆتێری کونسوڵی بەریتانیا لە ئەرزروم ڕاپەڕینەکەی کوردی هێندە لا گرنگ و سامناك بوو، ناچار ماوەیەکی درێژ لە ئەرزروم مایەوە و بەشداری هەموو ئەو خۆئامادەکردنەوەی کرد بۆ کە لێدانی ڕاپەڕینەکەی کورد لە گەڕدابوو.
ئەستەمبوڵ دوای ئەوەی زانیارییەکی باشی لە خۆئامادەکردنەکەی شێخ کۆکردەوە، کەوتە خۆی لە پایزی (1879) موشیرسامی پاشای لەشکری چوارەمی ڕاسپارد ڕێوشوێنی پێویست بگرنەبەر و بەرەو ڕاپەڕینەکە

بچێت، حکومەتی عوسمانی کەهەستی بەمە کرد خێرا موفتی وانی نارده
لای شێخ، بەنیازی ئەوەی گفتوگۆی لەگەڵدا بکات، هەرچەندە گفتوگۆکە
هەفتەیەکی نەخایاند، بەڵام ئەنجامێکی ئەوتۆی نەدا بەدڵی
کاربەدەستانی عوسمانی بێت، شێخ عوبەیدوڵڵا مەبەستی خۆی بۆ موفتی
خستەڕوو، بەتایبەتی ناڕەزایی خۆی دەربارەی دەستگاکان و خراپ
بەکارهێنانی بەڕێوەبەرایەتی ئەو دەستگایانە دەربڕی.
داوای گفتوگۆ لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵا لەلایەن عوسمانیەوە
هەموو ئەو دەنگوباسانەی لەلایەن چاوڕاکانی ئینگلیزەوە دەربارەی
کوردستان کۆدەکرانەوە، خێرا دەگەیشتە سامی پاشا. ئەمەش وای کرد
سامی پاشا ئاگای لە دۆخی ڕاپەڕینەکە بێت و بزانێت چۆن هەنگاو هەڵ
بێنێ و چی بکات. سامی پاسا حەزی کرد چاوی بەشێخ بکەوێت و داوای
ڕوون کردنەوەی هۆیەکانی ڕاپەڕینەکەی لێ بکات، بەڵام شێخ ڕازی
نەبوو چاوی پێی بکەوێت و لەگەڵیدا کۆببێتەوە.
شێخ هۆی پەلاماردانی پیاوەکانیشی بۆسەر ئەو هێزەی لە موسڵەوە
هاتبوو، بەوە ڕوون کردەوە لەبەر پاراستنی نیشتەنیە بۆ
دەسەڵاتەکان بووە" پاراستنی ئەوانە لەدەست درێژی کردنی ناڕەوای
سەربازەکان" بە ئەرکێکی پێویستی سەرشانی داناوە.
سامی پاشا هەر کە گەیشتە وان خێرا داوای لە شێخ کرد لەگەڵ بەحری
بەگی نوێنەر و یاوەری سوڵتان عوبدولحەمیدی دووەمدا بکەوێتە
گفتوگۆ، بەحری بەگ ڕاسپێرابوو بەهەموو جۆرێك جا لەڕێی پارەوپول و
دەم چەورکردنەوە یان لەڕێی بەڵێن و گفت بەخشینەوە بێت وا لەشێخ
بکات واز لە نیازی ڕاست بوونەوە بێنێت. کاتێ بەحری بەگ کە گەیشتە
هەکاری ئەم وتەیەی دا:"من دەعوەتی شێخ دەکەم بچێت بۆ ئەستەمبوڵ،
ئەگەر بەرهەڵستی بکات، ئەوا منیش لای خۆمەوە بە هێزەکانی
ئیمپڕاتۆریەتەوە دەکشێمە سەری".
لەپاشکۆی نامەیەکی ئیرل گرانڤێل بۆ مستەر گۆشن ی ناردووە، دەڵێت:
" وروژاندنێك ئێستا لە ئارادایە بەحری بەگ دەچێت بۆ لای سەرۆك
خێڵە کوردەکان و هەندێ جار بەڵێنیان دەداتێ، هەندێ جار ئیستعگاف،
وەهەندێ جاریش هەڕەشە بەکاردێنێت، بۆ یەکخستنی هەموویان لەدەوری
یەك سەرۆك هەمان سەرۆك کە شێخ عوبەیدوڵڵایە." کە ڕاپەڕین نەکەن و
وازبێنن، بەڵام ئەمەش سوودی نەبوو، هەتا زمان لوسی و بەڵێنەکانی
بەحری بەگیش ئەنجامیان نەدا، شێخ فەرمانی دا بەهەموو کوردەکانی
ژێردەستی باج و سەرانە نەدەن بە میری و لە ڕوویان ڕاست ببنەوە،
ئەوەشی بەوە بۆ میری ڕوون کردەوە گوایە کاربەدەستان بۆ بەزەییانە
باجێکی لە پلە بەدەر لە میللەت دەستێنن.
ڕاپەڕینەکە لەماوەیەکی کەمدا ناوچەیەکی فراوانی گرتەوە، دەربارەی
فراوانی ڕاپەڕینەکە لەیەکێك لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیدا

هاتووە:”ئەم کۆمەڵەیە لە هەموو شوێنێك لكی هەیە.

كۆتایی ڕاپەڕینی یەكەمی شێخ عوبەیدوڵڵا

هەر لەسەرەتای ڕاپەڕینەكەوە دەوڵەتی عوسمانی هەوڵی دەدا بەهەر شێوەیەك بێت ڕاپەڕینەكە بوەستێنێ، لەبەرئەوە داوای لەشێخ كرد لەگەڵیاندا بكەوێتە گفتوگۆ، هەرچەندە ئەنجامی ئەو گفتوگۆیانە نادیارە، بەڵام بەپێی فەرمانی لەشكركێشی عوسمانی بۆ ئامێدی و لێدانی ڕاپەڕینەكە وادیارە گفتوگۆكان سەركەوتو نەبوون، بەڵام شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ زیاتر خۆئامادەكردن بۆ ڕاپەڕینەكە بروسكەی بۆ سەرۆك وەزیران ناردووە، بەمەبەستی دواخستنی كاتەكە، بۆ باشتر خۆئامادەكردن بۆ ڕاپەڕینەكە، وەك لە هەمان ڕاپۆرتی باڵوێزخانەی فرەنسا ئاماژەی بەو گفتوگۆیانە داوە و لەو بارەوە دەڵێت: “واپێدەچێ هیچ شتێكی ڕوون لەبارەی یەكەمین گفتوگۆكانەوە لەبەردەست نەبێ، كە نزیكەی یەك مانگی خایاند لە (15)ی حوزەیرانەوە تا (15)ی تەمووز، بەڵام ئەوەی ئاشكرایە ئەوەیە ئەم گفتوگۆیانە هیچ ئەنجامێكی ڕەزامەندكارانەیان لێوەشین نەبوو، چونكە هەر لەیەكەم ڕۆژەكانی مانگی تەمووزەوە فەرمان بۆ سەركردایەتی سەربازی موسڵ هات، كە بەیەك بەتالیۆن (450) سەرباز، كە دابەش دەبن بۆ سەر سێ ڕەتڵی گەڕۆك، بەرەو هەرێمەكانی ڕاپەڕیوەكان بەڕێ بكەون، چەند ڕۆژێك دواتر ئەفسەری گشتی ژەنەڕاڵی لیوا ئەدهەم پاشا گەیشت بۆ ڕایی كردنی فەرمانێكی نوێی حكومەت بۆ سەرپەرشتی ئۆپەراسیۆنەكان بكات، ڕۆژی (13)ی تەموز لەگەڵ (2) لەشكری پیادە (160) سەرباز و یەك بەشی تۆپخانەی چیایی موسڵی جێ هێشت. كاتێك گەیشتە ئامێدی، داوای هاوكاری لە والی موسڵ كرد، بەڵام دواتر لەلایەن ڕاپەڕیوان تێكشكێنراو نەیتوانی تیپی سەربازیش لە كوردستان دروست بكات، بابی عالی لە هەوڵی ڕێكخستن و ناردنی سوپادا بوو، بۆ تێكشكاندنی بزوتنەوەكە.

هەروەها فەرمان بۆ والی بەغدا دەرچوو بە خۆی و لیوایەكی گەڕۆكی چوار بەتالیۆنەوە پێوەندی بەموسڵەوە بكات، لە هەمان كاتدا سریەیەكی سوارە لە ئۆردوی موسڵ و یەك بەتالیۆنی پیادە لە جزیرەوە بەڕێكران بۆ پێوەندی كردن بە ئەدهەم پاشا لە ئامێدی، دواجار موشیر سامح پاشا كۆنە سەركردەی سوپای ئەرزروم، وەكو كۆمیسێری ئیمپراتۆری لە كوردستان دیاری كراو فەرمانی پێدرا دەستبەجێ هاوڕێ لەگەڵ ژەنەڕاڵی تیپ ڕەجەب پاشا و كۆمەكێكی زۆر لەلایەن ئۆردووی سوڵتانەوە بكەونەڕێ. لەگەڵ گەیشتنی بروسكە ڕاستەوخۆكان لەلایەن شێخ عوبەیدوڵڵاوە بۆ سەرۆك وەزیران ڕەوانە كران بابی عالی گۆڕانكاریەك بەسەر هەڵوێستی داهات. بێگومان شێخ عوبەیدوڵڵا حەز دەكات خەباتەكەی دوا بخات، كە وا هەست دەكات هێشتا خۆی بۆ ئامادە

نەکردووە، یا دەیەوێ بەلای کەمیەوە تا وەرزی سەرما و سۆڵە داهاتن دوای بخات، کە تەواو لە قازانجی پرسی ئەو دایە.

هەروەها باڵیۆزخانەی فەرەنسا لە ڕاپۆرتی ژمارە (155) کۆنستانتینۆبل (8)ی دیسامبەری (1879) دەڵێت: شێخ عوبەیدوڵڵا کوڕەکەی خۆی بۆ وان بۆ لای سەرکردەی سوپای چوارەم سامح پاشا ناردووە، بۆ ئەوەی دڵسۆزی خۆی بۆ سوڵتان نیشان بدات، ئەم سەردانە بووە هۆی ئەوەی لە ڕۆژنامە کۆنستەنتینۆبلیەکان، ژمارەیەك ڕاگەیاندنی ڕەسمی بڵاوبکەنەوە لەوەی دڵنیابوون سەرۆکی شۆڕش بێ گوناهە.

هەڵبەتە وادەرناکەوێ بتوانین لێرەدا شتێکی دیکە ببینین جگەلە مانۆڕێك، کە پێشتر سەرکەوتوانە بەر لەسێ مانگ لەلایەن شێخ عوبەیدوڵڵا بەکارهاتووە و بێ هیچ گومانێك شێخ عوبەیدوڵڵا بەرگەی بانگهێشتنە پڕ گوشارەکانی گرتووە، کە داوای لێ دەکەن خۆی پێشکەش بە دەسەڵاتدارە عوسمانیەکان بکات. ئەو کاتانە وەك بەڕێز سیۆفی گوتەنی، هەموو ناوچەکانی نێوان موسڵ، کەرکوك و سلێمانی هێندە بەچەتە (پێشمەرگە)ی کورد تەنراون بەشێوەیەك کاروانی نێوان ئەم شارانە تەنیا بۆ ئەو کاروانانە دەبوو هێزێکی سەربازی بەهێزیان لەگەڵ دابووە، تەنانەت لە خودی کەرکوك، کەنیمچە گەمارۆ درابوو نرخی گەنم دە جاران لە نرخی ئاسایی خۆی بەرزبۆتەوە.

ئەوەی ئاسان نیە پێشبینی ئەوە بکرێ ئەم کاروبارانە بەکوێ دەگەن، بێگومان ئەمە دەوەستێتە سەر هۆیە سەرەکیەکانی خواستی کوردەکان و نەخوازەش ڕەوشی پێوەندی نێوان تورکیا و ئێران، ئەوەی کەمتر جێگای دڵنیاییە ئەوەیە وەك ئێمە پێشبینیمان کردبوو، تورکەکان بۆ توانان لەوەی بە شێوەیەکی سەربازی تا بەر لەوەرزی داهاتنی خراپی زستان ڕەفتار بکەن و کوردەکان هەموو شوێنەکانی خۆیان پاراستووە و لەتەواوی زستاندا بێدەنگ دەبن و لە وانەیە لە خاکەلێوەدا چەندین ڕەوشی تێك ئاڵۆز بوو سەرهەڵبداتەوە و بەئاسانی کاری نیگەران بۆ تورکیا بهێننە پێشەوە.

ئەوەی ڕاستی بۆ شێخ بەلایەوە چاکتر وابوو دان بەخۆیدا بگرێت و چاوەڕوان بێت، ئەمەشی لەبەر ئەوە بوو، چونکە هێشتا بۆی نەکرابوو، بەتەواوەتی هێزی هەموو ئەو سەرۆکە کوردانە یەك بخات، کە هاتبوونە ڕیزی ڕاپەڕینەکەوە. نەیدەویست سەرکێشی بکات و ڕووبەڕووی هێزی عوسمانی چەکدار و مەشق پێکراو بوەستێ. کە زستان هات چالاکی ڕاپەڕیوەکان تەواو کز بوو. لە چالاکی کەوت و لە شوێنی خۆی چەقی، لەگەڵ ئەوەشدا کاربەدەستانی عوسمانی لە ئامانجە دوورەکان و دوا ڕۆژەکانی شێخ عوبەیدوڵڵا دەسڵەمینەوە.

شێخ عوبەیدوڵڵا ڕای وابوو کوردەکانی هەکاری ناتوانن بەتەنیا

ڕووبەڕووی دەوڵەتی عوسمانی بوەستن و بچنە کۆڕی خەباتەوە. لەبەر ئەوە هەوڵی دا بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پەیوەندی لەگەڵ سەرۆکە کوردەکانی تردا پەیدا بکات، بەو نیازەی جۆرە یەکێتیەکی عەشیرەتەکان پێك بێنێ.

ڕاپەڕینەکەی کورد ئەو ڕاپەڕینەی شێخ بەشداری تێدا کرد و تووشی نەهامەتی هات، ئەوەش مایەی دڵخۆشی نەك عوسمانی بەڵکو بەریتانیای دۆستی عوسمانی بوو، کە کلایتۆن ئاماژەی بۆ کردووە" دەنگوهەواڵی دڵ خۆشکەرەی " بەسەرۆکەکەی گەیاند و ئەوەشی بەتایبەتی دەست نیشان کرد" بەگشتی بۆم هەیە ئەوە ڕابگەیەنم، ڕاپەڕینە ڕاستەقینە (جدی)یەکەی ئەمڕۆی کورد تێداچوو و سەروشوێنی نەما".

دوابەدوای شکستی یەکەمی شۆڕشە چەکداریەکەی شێخ دژبە بابی عالی (1879) و ناڕەزایی هەندێك هێزە کوردەکان دژ بە شەڕی عوسمانی، ناچار شێخ دەبوایە بەدوای تاکتیکی دیکەدا بگەڕێ، شێخ پێی وابوو هێشتا نەیتوانیوە وەك پێویست خۆی بۆ ڕاپەڕینەکە ئامادە بکات، لەبەرئەوە بانگەوازەکەی بەناو سەرۆك خێڵەکاندا چڕتر کردەوە، بۆ ئەوەی لەدەوری کۆببنەوە و خۆی ئامادەبکات بۆ ڕاپەڕینێکی تر.

پەراوێزەکان:

(1)هەمیشە شۆڕشەکانی کورد تۆمەتی ئەوەیان دراوەتە پاڵ، کە بەدەستی بێگانە دروست کراون، یان کورد نەتەوەیەکی شەڕخوازن و بۆ تاڵان و دزی و جەردەیی ڕاپەڕیون، ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵاش لەوە بەدەرنەبوو، ئێران بەدەسیسەی عوسمانی دەزانی و ڕووسیا و بەریتانیاش تۆمەتی تاڵانی و ڕاووڕووتیان دەدایە پاڵی، لەگەڵ ئەوەشدا باش دەیانزانی ئەم ڕاپەڕینە لەڕووی هۆشی نەتەوەیی سەری هەڵداوە، ئەگەر لای هەمووشیان وانەبێت لای هەندێکیان وایە و لانی کەم شێخ عوبەیدوڵڵا و بەشێکی زۆر لە سەرانی ڕاپەڕینەکە بۆ کوردستانێکی سەربەخۆ لە خەبات و تێکۆشان دابوون.

ڕەسوڵ بێسکێنی

ماویەتی ....